

Zemanek, Alicja

Wystawa dawnej ilustracji w Bibliotece Jagiellońskiej (Kraków, 22 VI-15 VII 1995)

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 41/2, 201-205

1996

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

linowski. Ich prace stanowią nadal przedmiot fascynacji badaczy i szerszych kręgów czytelników. Liczba zasłużonych Polaków dla poznania „kontynentu wyspiarskiego” i Australii jest zresztą o wiele większa.

Z różnych względów odrębnie potraktowano polską eksplorację ludoznawczą w krajach Dalekiego Wschodu, zwłaszcza Mongolii (m.in. badania Sławoja Szynkiewicza), Tybetu, Nepalu, Indii i innych krajów.

Z tego co przedstawiono wynika, że aspekty podróźnicze stanowią ważny czynnik przyciągający na wystawę zwłaszcza młodzież. Ekspozycja *Polskie opisanie świata* jest przede wszystkim barwnym zapisem polskiej eksploracji ludoznawczej pozaeuropejskiej. Stanowi ona rodzaj monografii, która czeka na autora mogącego scalić ogromny materiał źródłowy o udziale Polaków w poznaniu kultury materialnej i duchowej ludów w różnych krajach i kontynentach.

Dodajmy do tego, że eksponaty wypożyczono z 26 instytucji (w tym Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, Muzeum Zoologicznego PAN, Muzeum Ziemi PAN) oraz od kolekcjonerów prywatnych (m.in. Teresy Dębek z Australii i Antoniego Kuczyńskiego z Wrocławia).

Wystawę otwarto we wrześniu 1995 r. Na początku towarzyszyła jej interesująca ekspozycja *Polskie Towarzystwo Ludoznawcze 1895–1995* z okolicznościowym informatorem pióra Zygmunta Kłodnickiego. Komisarzem wystawy była Dorota Jasnowska, którą wspomagały: Paulina Höffner-Suchocka i Irena Zielińska. Wykorzystano zbiory PTL, Muzeum Historycznego we Wrocławiu, wrocławskiego Muzeum Etnograficznego i Ireny Zielińskiej.

Zbigniew Wójcik
(Warszawa)

WYSTAWA DAWNEJ ILUSTRACJI W BIBLIOTECE JAGIELLOŃSKIEJ (KRAKÓW, 22 VI–15 VII 1995)

W dniach od 22 czerwca do 15 lipca 1995 r. trwała w Bibliotece Jagiellońskiej wystawa pt. *Historia ilustracji botanicznej*, zorganizowana z okazji jubileuszowego, 50 Zjazdu Polskiego Towarzystwa Botanicznego. Inicjatorem i autorem scenariusza tej interesującej ekspozycji był dyrektor Biblioteki Instytutu Botaniki UJ i PAN dr hab. Andrzej Jankun, znawca i miłośnik dawnej książki, w aranżacji brała również udział mgr Danuta Bromowicz z Biblioteki Jagiellońskiej. Wspaniałe, unikatowe dzieła botaniczne pochodziły przede wszystkim z Biblioteki Jagiellońskiej, jednej z najbogatszych w dawne druki przyrodnicze księżnic świata. Pojedyncze eksponaty wypożyczono z Biblioteki Instytutu Botaniki UJ i PAN, Biblioteki Głównej AR w Krakowie oraz Muzeum UJ.

Główną ideą organizatorów było pokazanie najdawniejszej ryciny, od czasów starożytnych do końca XVIII w. Historyczny przegląd wizerunków roślin rozpoczął się od fotokopii reliefów ozdabiających ściany świątyni w Karnaku. Ten

Ryc 1. Fragment wystawy, z rycinami od XVII–XIX w.

osobliwy „zielnik”, pochodzący z ok. 1500 r. p.n.e. był rejestrem roślin przywiezionych przez faraona Thotmesa III ze zwycięskiej wyprawy do Palestyny. Kultura starożytnego Egiptu zna wiele podobnych przedstawień roślin, które można traktować jako najwcześniejsze ilustracje botaniczne. Jednym z najpopularniejszych dzieł o roślinach starożytnego świata była *Materia Medica* greckiego lekarza Dioskuridesa (Dioscoridesa) (I w. n.e.), kopiowana i komentowana przez ponad tysiąc pięćset lat. Pokazano kilka fotokopii rycin z tej pracy, pochodzących ze sławnego kodeksu wiedeńskiego (*Codex Vindobonensis*), sporządzonego w Konstantynopolu ok. 512 r. n.e. przez Anicię Julianę, córkę cesarza Olybriusa.

Złotym wiekiem w historii ilustracji botanicznej był czas Renesansu, kiedy uczeni i artyści zjednoczyli się we wspólnym wysiłku ukazania różnorodności i piękna świata roślin. Z tego właśnie okresu zaprezentowano bardzo wiele oryginalnych starodruków, należących do prawdziwych dzieł sztuki edytorskiej. Nie zabrakło tu najwcześniejszego dzieła botaniki nowożytnej, *Herbarum vivae eicones* Ottona Brunfelsa (1530), którego nowatorstwo polegało na zamieszczeniu realistycznych rysunków roślin z natury, wykonanych przez ucznia Albrechta Dürera, Hansa Weiditza. Do najpopularniejszych publikacji Renesansu należały tzw. zielniki (herbarze), czyli ilustrowane księgi o roślinach użytkowych, wydawane w wielu krajach, czytane nie tylko przez uczonych, ale również przez lekarzy i aptekarzy, zainteresowanych ziołolecznictwem. Ryciny roślin w zielnikach

Ryc. 2. Rycina ciemiernika (*Helleborus*)
z dzieła Ottona Brunfelsa *Herbarum vivae eicones* (Argentorati 1530).

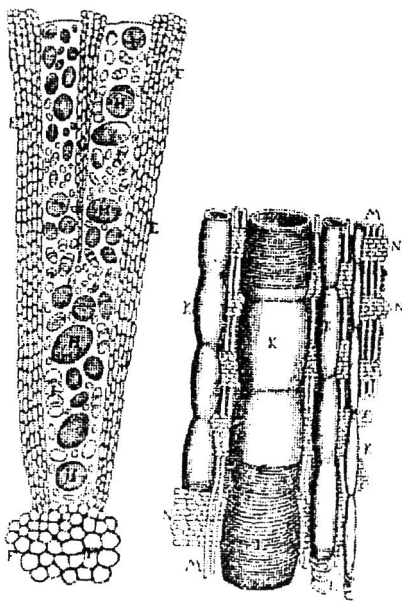
służyły do identyfikacji gatunków, stąd ich ogromne znaczenie. W wielu przypadkach wykonywane były przez artystów, zatrudnionych przez autorów lub wydawców, a poziom ich wierności zadziwia do dzisiejszego dnia. Można się było o tym przekonać oglądając ryciny w zielnikach takich autorów jak Teodor Dorstenius (1540), Leonard Fuchs (1542), Mateusz L'Obel (Lobelius) (1576), czy sławny komentator Dioskuridesa Piotr Andrzej Mattioli, którego książka doczekała się kilkudziesięciu edycji (wyeksponowano wydanie z 1562 r.). Szczytowym osiągnięciem szesnastowiecznej ikonografii są wizerunki roślin, wykonane przez malarzy flamandzkich dla wybitnego botanika Karola L'Écluse (Clusiusa), założyciela Ogrodu Botanicznego w Lejdzie, autora wielu publikacji. Ekspozycja zawierała niezwykle cenne oryginały tych rycin (akwarele i gwasze).

Dynamiczny rozwój botaniki szesnastowiecznej znalazł odzwierciedlenie w nauce polskiej. Na wystawie można było obejrzeć pierwszy polski druk o roślinach (1530) – krakowską edycję średniowiecznego poematu o własnościach ziół *De herbarum virtutibus*, przygotowaną do druku przez Szymona z Łowicza. Przedstawienia roślin w tej pracy mają charakter średniowieczny, przypominając o ciemnym okresie ilustracji botanicznej, kiedy to ryciny, powielane ręcznie przez kopistów rękopisów, były często przedstawiane bardzo nieudolnie. Ilustracje w innym dziele wydanym w Krakowie, *Herbarzu* Marcina Siennika (1568 r.) mają niepowtarzalny urok popularnych renesansowych rycin, zawierających często

obok rośliny – również symboliczne przedstawienia ludzi i zwierząt. Uzupelnieniem druków były eksponowane niezwykle rzadko klocki drzeworytnicze (własność Muzeum UJ), które służyły jako matryce ilustracji do pracy Siennika i innych polskich zielników. Na wystawie nie mogło zabraknąć opus magnum polskiego Renesansu, *Zielnika* Syreniusza, (Cracoviae 1613), opracowanego pod koniec XVI w., wydanego po śmierci autora.

Charakter ilustracji XVII i XVIII w. pozostawał w ścisłym związku z eksploatacją flory świata oraz wielką fascynacją egzotycznymi roślinami, uprawianymi w bogatych, barokowych i klasycystycznych ogrodach. Pokazano z tego okresu kilkanaście rzadkich dzieł botanicznych ilustrowanych przez znanych rysowników, którzy czasami ręcznie kolorowali swoje rysunki, na życzenie właścicieli ksiąg. Prawdziwymi pomnikami sztuki edytorskiej jest *Theatrum Tulipanorum* (1661) S. Escholza, czy wielotomowy album *Icones plantarum* (1781–1793) J.N. Jacquina. Na ekspozycji znalazły się też unikatowe, oryginalne akwarele Ferdynanda Bauera, z cyklu *Passion flowers*.

Rycina botaniczna ukazywała nie tylko piękno roślinnych form, ułatwiając odróżnianie gatunków i odmian. W historii botaniki była często odzwierciedleniem nowych, rewolucyjnych kierunków badawczych. Przykładem są jedne z pierwszych obrazów roślin spod mikroskopu, zamieszczone w pionierskiej pracy anatomicznej *Anatome plantarum* Marcelgo Malpighiego (T. 1–2, 1675–1679).

Ryc. 3. Rysunek budowy anatomicznej drewna z pracy Marcella Malpighiego *Anatome plantarum* (London t. 1 – 1675).

Ten rzadki druk ukazuje elementy struktury wewnętrznej rośliny, zapowiadając przełom w naukach biologicznych. Spojrzenie w głąb, w nieskończone przestrzenie mikrokosmosu rośliny, stało się odtąd jednym z głównych nurtów botanicznych studiów. Niepowtarzalny świat wewnętrznych struktur, dostępny jedynie dla wybranych (przyrodników) rzadko bywa dziś ukazywany oczom szerszej publiczności. We współczesnych pracach naukowych rycina odgrywa jedynie pomocniczą rolę, znacznie większe znaczenie mają fotografie i schematy, przedstawiające różnego typu zależności. Spośród „klasycznych” rysunków ozdabiających współczesne publikacje zaprezentowano oryginalne rysunki kilku znakomitych krakowskich rysowniczek, m.in. H. Bednarek-Ochyry, M. Matyjaszkiewicz, E. Nowotarskiej, E.U. Zając. Przedstawiono też rysunki i gwasze słowackiej ilustratorki, K. Cigánowej.

Ponad gablotami, w których znajdowały się starodruki, zawieszono reprodukcję obrazu łąki Albrechta Dürera. Sławny ten obraz, który mógłby z powodzeniem ozdabiać współczesną książkę, omawiającą zagadnienia klasycznej ekologii, obrazuje narodziny jednego z najważniejszych kierunków nauki, biologii środowiskowej, sięgającej swą genezą czasów Renesansu. Jest to jeden z wielu przykładów w historii kultury, kiedy widzenie artysty wyprzedziło spojrzenie uczonych.

Wystawa cieszyła się ogromnym zainteresowaniem nie tylko przyrodników, ale i szerokiej publiczności, toteż słowa uznania należą się organizatorom, którzy wydobyli na światło dzienne bezcenne druki, ukryte na codzień w magazynach bibliotecznych.

Alicja Zemanek
(Kraków)

WARSZAWSKIE CZASOPISMA LEKARSKIE 1801–1939

– WYSTAWA W NOWEJ SIEDZIBIE GŁÓWNEJ BIBLIOTEKI LEKARSKIEJ

W ramach obchodów 400-lecia stołeczności Warszawy, w dniach 8 maja–15 czerwca 1996 r., w otwartej rok temu, przy ul. Jazdów 6, części pomieszczeń po dawnym Szpitalu Ujazdowskim obecnie mieszczących Dział Zbiorów Specjalnych (w tym „Dawnej książki medycznej”) Głównej Biblioteki Lekarskiej, udostępniono zbiór pamiątek, związanych z warszawskim czasopiśmiennictwem lekarskim, pochodzącym z lat 1801–1939. Organizatorem wystawy była Główna Biblioteka Lekarska, a jej kustoszem mgr Agnieszka Pruszyńska. Problematyka wystawy przeznaczona była dla historyków medycyny – stąd duże grono ich przedstawicieli zawitało na uroczyste otwarcie w dniu 8 maja, którego dokonał dyrektor Głównej Biblioteki Lekarskiej prof. dr hab. Janusz Kapuścik. Wystawa ma służyć także mieszkańcom Warszawy, którzy odwiedzają pobliskie tereny Łazienek i Ogrodu Botanicznego.